

121. Hunya, Baják-tanya

(Békés megye) Kö

2001. június 16-án az alföldi újkőkori teltek légi régészeti kutatása során Hunyától É-ra kb. 600 m-re, a topográfiai térkép alapján a Baják-tanyától 100 m-re Ny-ra egy keskeny parcellában, kb. 80×50 m-es területen pozitív növényzeti elszíneződéseket figyeltünk meg. A félkörívhez kapcsolódva, két sorban 4-4 kisebb folt volt látható. A két jelenséget összetartozóként értelmezve egy keletre tájolt, háromhajós templom nyomaira következtettünk, amelynek apszisát (a félkörív) és pillérhelyeit (a 8 db folt) sikerült azonosítani.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

122. Illocska határa

(Baranya megye) B, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyeppel járhatatlan volt.

A falu határában öt lelőhelyet (39–43. lh.) találtunk, melyek őskori (mészbetétes kultúra), és római kori megtelepedésre utalnak.

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

123. Ipolytölgyes, Homokpuszta

(MRT 13/2 k. 10/1 sz. lh.)

(Pest megye) U

A községtől É-ra az Ipoly árteréből kiemelkedő magaslapon húzódik a régóta ismert, nagy kiterjedésű lelőhely. Véletlenül tudtuk meg, hogy a lelőhelyhez tartozó volt TSz-major területén (hrsz. 05/4) építkezni akarnak. 2001. február 21–28. között végzett megelőző feltárásunk során az egyik tervezett épület helyén húzott kutatóárokban régészeti jelenséget nem találtunk; a leleteket itt a korábbi épületekkel pusztíthatták el. A másik tervezett épület helyén 6,7×12,2 m objektum részlete került elő. A lapos fenekű, sekély 1. számú gödör betöltésében kevés újkőkori, a dunántúli vonaldíszes kultúrához tartozó töredék volt. A 2. számú objektum szögletes, lekerekített sarkú épület(?) részlete, hossza 5,1 m, szélessége 2 m. Kottafejes és zselizi cserépek, pár állatcsont, pattintott obszidián és kovaeszköz volt benne.

KÖVÁRI KLÁRA

124. Ivánca, Alájáró-dűlő

(Fejér megye) Ró, A

2001. március 5. és június 12. között a fenti lelőhelyen (060/1. és 063/11. hrsz.) az Intercisa Múzeum kábelfektetést megelőző feltárást végzett. Az 1 m széles kutatóárok kb. 400 m hosszú szakaszt tártunk fel az iváncsai menettáborról K-re.

Az előkerült árkok és egy földbe mélyített ház részlete szinte teljesen lelet nélküli volt, csak az biztos, hogy a római kornál nem régebbiek. Az árkok – irányuk és a táborról készült légi fotók összevetése alapján – nincsenek kapcsolatban a menettáborral. Bizonyosan a római korra datálható egy urnasír, melyből illatszerezes fiola töredékei, és egy gödör, melyből festett táltöredékek kerültek elő.

Az árok É-i részén két, Ny-K-i illetve ÉNy-DK-i tájolású, késő avarkori sírt találtunk. Az egyikben edény, orsógomb és vascsat volt, a másikban pedig meg lehetett figyelni a koporsó maradványait, valamint előkerült belőle legalább 6 tojás (tyúk, lúd) illetve ételmelékletekből származó állatcsontok és egy edény.

KESZI TAMÁS – BUZA ANDREA

125. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk, Kú

A jáki műemlékegyüttes helyreállítási programja keretében 1997 óta módszeres feltárást folytattunk a jáki bencés apátság templom környékén. 2001. július 2. és augusztus 31. között a templom D-i oldala mellett folyt az ásás. Várható volt, hogy az itt nyitott szelvényekben megtaláljuk az elpusztult monostor alapjait. A D-i torony DNy-i sarkától indul a monostor Ny-i szárnyának K-i és É-i fele. E monostorszárny 5 m-nél szélesebb volt, mert a toronytól Ny-ra eső szelvényben (5×5 m-esek a szelvények) nem találtuk meg a Ny-i falat. A K-Ny-i irányú É-i fal az E8. szelvényben található, téglával vegyes kőfal, 68–70 cm széles. Habarcsa szürkés, szemszerkezete kavicsos. A szelvény közepén 50 cm mélységben K-Ny-i irányú „osztófal” mutatkozott. Mérhető szélessége 68 cm. Nincsen határozott síkja, agyagba rakott törött téglából áll. Az E8. szelvény D-i folytatása a D8. szelvény. Ennek ÉK-i részén, a K-i tanúfal mellett 35–40 cm mélységben széttöredezett padlóburkolatot találtunk. Fotózás, felmérés után elbontottuk a két végét. É-i része alatt kővel vegyes, habarcsba rakott 68 cm széles K-Ny-i irányú töredékes falat találtunk. Ennek K-i része négyzetes, pillérszerűen rakott téglafal, amely alacsonyabban megmaradt, kváderkövekből rakott kőfalban folytatódik. Ny-i végét kiszécskésítették, itt egy 17. századi leletanyaggal keletkezett kerek beásás van. A szelvény D-i végében 68 cm széles, agyagba rakott, K-Ny-i irányú újabb osztófalat találtunk.

Az ettől D-re ásott C8. szelvényben még nem találtuk meg a Ny-i monostorszárny D-i falát, ez még délebbre keresendő.

A Ny-i monostorszárny K-i falát több szelvényben követhettük. Az E9. szelvényben indul a fal, de Ny-i része a tanúfal alá esett volna, ezért az E8. és az E9. szelvény között nem hagytunk tanúfalat. A D-i toronytól indul a 76 cm széles, faragott kőből és téglából, szemcsés, kavicsos, sárga murvával kevert habarcsba rakott fal, amelynek agyagba rakott téglalapozása van. Ez olyan megoldás, amelyet Vas és Zala megye 13. századi téglatemplomainál alkalmaztak. A falat szakaszonként kiszedték, de a D9. szelvényben nyomon követhettük. Itt „opus spicatum” formában, agyagba rakott téglákkal folytatódik a fal. Melléje építve találtunk egy csatári kőből faragott, gótikus pillért, amely 150×150 cm nagyságú. A C9. szelvényben is folytatódik mintegy 2 m hosszan, de egyik felét egy későbbi sír beásásakor kiszedték, és ugyancsak kiszedték a fal D-i részét.

A D9. szelvény D-i részén, a K-i főfaltól 1 m-re, a C9. szelvénybe is átnyúlóan 60 cm-es falszélességig, 260×260 cm alapterületű, téglából készült építményt találtunk, sarkain kváderkövekkel. Habarcsa igen jó minőségű meszes, nagyméretű kavicsokkal. A négyszögű építményt feltételezsen kútháznak nevezhetjük. Az É-i fala alatti gödörben 14. századi edényben építési áldozatnak rakott csirkecsontok voltak.

A templom D-i fala mellett ásott E10. szelvényben 13. századi téglasírokat találtunk. A 600. sír ép volt, K-i részén a fedőlap fektető habarcsa is megmaradt. Ezen kívül egy félig megmaradt, és két erősen megbolygatott téglasír is volt itt. A D-i torony DK-i sarkán a 19. század végi helyreállításkor, villámhárító készítésekor félig elbontottak egy csatári kőből falazott gótikus pillért. A templomhajó és a sekrestye sarkában nyitott E12. szelvényben egy félig bolygatott 13. századi téglasír, alatta egy korai temetőhöz tartozó sír volt. A szelvény DNy-i részén 120 cm mélységben egy téglaszélességű (30 cm), lapjára, agyagba rakott téglafalat találtunk, amely a D-i hajófal és a sekrestye Ny-i fala között szögletet alkot. Így a sarok a sekrestyefal és a hajó D-i fala között 280 cm szélességű folyosóval, amely megfelel a kerengőfolyosó szélességének. A téglasírok is arra utalnak, hogy itt a kerengőfolyosót találtuk meg, mert e folyosó alá szokták temetni a monostor apátjait.

2001-ben is találtunk sírokat az ásatási terület egésze alatt. 100 sírt tártunk fel, így a sírok száma 675-re emelkedett. A korai 11–12. századi temetőre építették a monostor falait. A 100 sírből 49 11–12. századi, soros temetőhöz tartozik. Több helyen találtunk ossariumszerűen megmaradt csontokat, amikor a monostor építésekor megtalált korai sírok csontjait egy-egy gödörben összegyűjtve otthagyták. Négy sírban találtunk 11. századi S-végű hajkarikát, az egyik sírban kásagyöngyökkel, két sírban fonott-sodrott ezüstgyűrűvel. Ilyen fonott-sodrott ezüstgyűrű más sírban is volt. E leletek alapján a 10. század végére is keltezhetjük Jákón a temetkezések kezdetét. Ezen kívül találtunk néhány 16–17. századra keltezhető sírt, valamint 12 É–D-i tájolású, 18. szá-

zadi temetkezést. Ezeket a sírokat a monostor lakatlaná válása, pusztulása után temették ide.

A munkában részt vettek Szende László, Éder Katalin és Németh Gábor régész szakos egyetemi hallgatók.

VALTER ILONA – HAJMÁSI ERIKA

126. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasza, 19. lelőhely

(Somogy megye) A

Az ásatás 2001. június 8-tól szeptember 20-ig tartott. A helyszín Fészerlak, Kaposvártól 5–6 km-re K-re. A lelőhelyet a 61-es útvonal Kaposvárt elkerülő szakaszának terepbejárásakor fedezték fel 2000 januárjában. A terepbejárás alapján kb. 350–400 m átmérőjű, kb. 110 000 m² kiterjedésű volt a lelőhely. Ebből a 61-es elkerülő út nyomvonalába eső szakaszt, mintegy 15 000 m²-t tártunk fel. Összesen 425 objektumot különítettünk el. A lelőhelyen található objektumok erősen lepusztultak az intenzív földművelés (mélyszántás, talajlazítás, öntözőcsatornák) miatt.

A megnyitott területen az avar kori kohótelepekre jellemző munkafázisok objektumait: ércpörkölő gödröket, kohókat, újraizzító tűzhelyeket, két kovácsműhelyt, nagyszámú, a kohóteleppel összefüggésben levő cölöplyukat és gödröt, több nagyméretű agyaggyerő objektumot, két külső és egy füstölőkemencét, valamint öt kutat tártunk föl. Az előkészítő fázisokra (vasércbányászás, ércmosás, darabolás) utaló nyomot nem találtunk. E sekély objektumok vagy elpusztultak, vagy a lelőhely általunk fel nem tárt, a nyomvonalon kívüli részére esnek. A kohók tájolása rendszertelen, néha kisebb csoportban helyezkedtek el. Megfigyeltük, hogy ezek többségét még az avar korban gondosan elbontották. Egy esetben meg tudtuk figyelni azt, hogy egy kohót és egy újraizzító tűzhelyet ovális alaprajzú tetőzet fedett le.

Az ásatás igazi kuriózuma a feltárt öt kút. Ezek közül kettő rendelkezett megfigyelhető faszervezettel, amelyeket szerencsés módon a talajvíz konzervált és őrzött meg. Ezekben az esetekben a kézi bontás után lépcsőzetesen kimarkoltuk a kút környezetét, hogy a mélységet és a beomlás-veszélyt csökkentsük. A kutat csak külső és belső zsálasítás és állandó szivattyúzás segítségével sikerült kibontani és felszedni. Az egyik kút (49. objektum) igen nagyméretű, kerek alaprajzú gödörben, mintegy 4 m-es mélységben helyezkedett el. A kút négy-szögletes alaprajzú volt, sarkai hasáb alakú cölöpök, függőleges hornyolataiba vízszintesen deszkákat csapoltak. Az alsó deszkákat faszögekkel rögzítették. A faszervezetet vízszintes helyzetű tuskókra állították, hogy el ne süllyedjen az iszapban. A legépebb és legjelentősebb kút (401. objektum) egy 5 m átmérőjű kerek gödörben, annak 4,5 m-es mélységétől helyezkedett el. Az objektum közepén 80–90 cm-es átmérőjű rönkfa állt, négy oldalán egy-egy befolyó lyukkal. Ezt négy cölöp vette körbe, közeit, az előző kúthoz hasonló módon deszkákkal csa-